

קוראים לזה אהבה ומחכים לבואה | דניאל גרינברג

הברית והאינדיבידואל בזוגיות

בעולם המודרני, האדם חווה שתי מגמות נפשיות נוגדות. הראשונה היא חוויה שיתופית, מעין ברית העומדת בין שני אנשים שונים. בחוויה זו, המוקד הוא ההתקדמות המשותפת תוך כדי סיוע הדדי. לעומת הברית, האינדיבידואליזם הוא מחויבות האדם לעצמו: לתחושותיו, לרגשותיו ולבחינה מתמדת של מקומו היום ולצרכים הנגזרים מכך. על פניו, אלו שתי מגמות נפשיות הפוכות זו לזו, וניתן להצביע על המתח המתקיים ביניהן במישורים שונים. למשל, במישור החברתי, אנו עשויים למצוא מודלים שונים של משפחה שמקורם באדם היחיד: המשפחה החד-הורית, החד-מינית ונישואין פתוחים (ברמות שונות). בנוסף, ניתן לתלות במתח זה את העלייה במספרם של צעירים שאינם ממהרים להינשא ולעומתם זוגות נשואים הממהרים להיפרד. במישור הפסיכולוגי, גברים ונשים שרויים במתח מתמיד בין מחויבותם הרגשית והמוסדית לבני זוגם¹ לבין מחויבותם לעצמם, לאושרם האישי ולהתפתחותם העצמית.

הזוגיות הדתית-לאומית נקרעת בין שתי נטיות ערכיות ואידאולוגיות אלו. צעיר וצעירה דתיים-לאומיים חווים באופן עמוק את הברית ואת המחויבות כחויית תשתית אנושית ודתית מחד, וחשופים לתרבות המערבית המודרנית המקדשת את האינדיבידואליזם מאידך.

¹ כוונתי לבן או בת זוג באופן זהה, אך מטעמי נוחות להלן נשתמש בתואר בן זוג בלשון זכר בלבד.

לאורך המאמר אנסה לתאר את המתח המתמיד אותו חווה אדם הנמצא בזוגיות. מתח זה יכול להתבטא במצבים שונים במהלך החיים הזוגיים. הברית והאינדיבידואליזם הם תנועות אצל האדם אשר משפיעות על צורות האהבה שאזכיר בהמשך המאמר. רבים במהלך הדורות הציעו אופנים שונים להגדרת סוגי האהבה, אך במאמר זה אציג חלוקה אחת אותה אני רואה כמשמעותית במיוחד. סוגיות רבות וחשובות כמו מקור הרצון לפעול למען בן הזוג, או כיצד ניתן ללמוד על האהבה הראויה יידונו אף הם.

אהבה כרצון להיטיב עם האחר

לאחר כריתת ברית הנישואין ניתן לזהות שני כיוונים ביחסי האהבה שבין הזוגות השונים. סוג האהבה הראשון, הוא *יחס מתוך דאגה*. אריסטו ביטא זאת כך:
"נאמר שלחבב אדם פירושו לרצות בשבילו את מה שהוא טוב... ולפעול כמידת היכולת להגשמת הדברים האלה"².
חז"ל מכנים אהבה מסוג זה "ואהבת לרעך כמוך"³, ורמזו לכך בדברי התלמוד:
"האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בנו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפירקן, עליו הכתוב אומר: וידעת כי שלום אהלך"⁴. במקורות אלו ניתן להתרשם מתפיסה מרכזית של מטרת הזוגיות כמילוי צרכיהם של בני הזוג.

סיפור בולט הממחיש באופן מובהק את האהבה מתוך דאגה הוא הסיפור אודות ר' זכריה בן הקצב ואשתו. הרקע למעשה הוא הדין האמור במשנה⁵: עיר שכבשה כרקום (=חיל מצב רומאי) - כל נשות הכוהנים שנמצאו בה פסולות לבעליהן שמה נאנסו, שכן אנוסה אסורה לבעלה הכהן. אולם, אם יש להן עדים המעידים על כך שלא נאנסו - אפילו עבד או שפחה, אפילו בן או בת - הרי אלו נאמנים. ברם, אין האשה או בעלה נאמנים להעיד לעצמם. ר' זכריה בן הקצב היה דר בירושלים בשעה שכבשה כרקום, ובבואו לבית הדין העיד כך:

² מתוך רטוריקה, תרגם מיוונית והוסיף מבוא והערות: גבריאל צורן, ספרות פועלים, ע"ע 104-105.

³ ויקרא יט', יח'.

⁴ יבמות סב' ע"ב.

⁵ משנה מסכת כתובות, פרק ב', משנה ט'.

"המעון הזה, לא זזה ידה מתוך ידי משעה שנכנסו גויים לירושלם עד שיצאו. אמרו לו: אין אדם מעיד על ידי עצמו".⁶
כפי שראינו במשנה, ודאי שלא הועילה לו לר' זכריה בן הקצב עדותו, שהרי אין אדם מעיד על עצמו, לפיכך היתה אשתו אסורה לו. ר' זכריה לא גירש אותה, אלא דאג למגוריה ולכל צרכיה. כאמור בתוספתא שם⁷:

"ואף על פי כן ייחד לה בית בפני עצמה. היתה ניזונת מנכסיו ולא נתיחדה עמו אלא על פי בניה".
ר' זכריה בן הקצב ראה את עצמו כמחויב לפרנסת אשתו, כל זאת תוך כדי הקפדה על שמירה מהתייחדות. המסר העולה מסיפור מרגש זה, הינו ביטוי לשיאה של האהבה כדאגה. ר' זכריה בן הקצב אינו מעוניין בקרבה הפיסית, אלא כל עניינו הוא דאגה לצרכיה של אשתו, איתה לא יוכל להתייחד שוב לעולם.
רוב חייהם, אנשים מנחים עצמם לפי התועלת המופקת ממעשיהם. חלק גדול מהאוכלוסייה פועל על פי שיקולי רווח לעומת הפסד. אינטרסנטיות זו, המופיעה כמעט בכל תחום, מצויה אף בזוגיות. אנשים נוטים לבחון את התועלת המופקת מאותו קשר, ואינם מרוכזים כלל בלדת. בנוסף, אנשים אלה נוטים להתמקד בחסרונות המצויים בבני זוגם, במקום לראות את הקשר כמשהו הנבנה בצוותא, בו כל צד משלים את השני. זהו מצב הפוך מאהבה שאינה תלויה בדבר, בה המשנה המפורסמת באבות דנה⁸. דוגמה בולטת לכך היא, שברוב מקרי הגירושין, הדאגה שהיוותה בסיס איתן לקשר נעלמת ברגע שהזוג מחליט להתפצל. לא כך היה ר' זכריה בן הקצב, אשר זכר חסד נעורים לאשתו, והחליט לפעול בהתאם לאמונתו ללא שיקולי תועלת אישית ואינטרסים.

אצל חז"ל, הביטוי המעשי שניתן לאהבה מסוג זה הוא הכתובה, שטר המעיד על חובותיו של האיש כלפי זוגתו. הכתובה המסורתית – כפי שתורגמה לעברית – דוגלת בחובת הגבר לכלכל, לסעוד ולדאוג לאשתו, כפי שמפורט בה בבירור⁹:

"היי לי לאישה כדת משה וישראל, ואני במאמר ובעזרת השם אעבוד ואכבד ואזון ואפרנס ואכלכל ואלביש אותך כמשפט בני ישראל העובדים ומכבדים וזנים ומפרנסים ומכלכלים ומלבישים ומקשטים את נשותיהם

⁶ שם.

⁷ תוספתא כתובות פרק ג'. הלכה ב'.

⁸ מסכת אבות פרק ה', משנה טז': "קל אהבה שהיא תלויה בדבר, קטל דבר, קטלה אהבה. ושאינה תלויה בדבר, אינה קטלה לעולם. איזו היא אהבה התלויה בדבר, זו אהבת אמנון וקמר. ושאינה תלויה בדבר, זו אהבת דויד ויהונתן".
⁹ כתובה מסורתית בתרגום לעברית.

באמת ובאמונה. ומתחייב אני לתת לך בכתובתך, מוהר בתולייך ערך מאתיים זוזים כסף הראויים לך מדין תורה. ומזונותייך וכסותיך וכל צרכיך, ולחיות חיי משפחה באהבה וחיבה ורעות כדרך כל הארץ...” כיום, יש הרואים בכתובה מעין התערבות בהתחייבות הטבעית המוטלת על בני הזוג. הם נוטים לראות את ההתחייבות ביניהם כדבר המובן מאליו ולא ככזו הנובעת מסמך עליו התחייבו.

אהבה רומנטית

כעת, ברצוני להציג דגם שונה – ואולי הפוך – מדגם האהבה שהמוצג לעיל. אם עד עכשיו עסקנו באהבה שבמוקדה ניצב הזולת, האחר או האישה, באהבה רומנטית המוקד הוא אני. בסוג זה של אהבה, הקשר עם הזולת הוא מקום בו אני מחפש ומגלה את עצמי. למעשה, הקשר הזה הוא כמין מראה לדימוי העצמי שלי. הרצון בקשר זה הוא פשוט: להיות אחד לצד השני. החוויות, שנאספות במהלך הקשר, יוצרות מין חיבור המבוסס על הנאות, שלרוב יהיו מקובלות בחברה המערבית דווקא. בקשר זה אנו נחפש סיפוק מידי בדרך כלל, הנאות וחוויות, ולכן, פעמים רבות קשר רומנטי יראה זוהר. הוא יראה כמלא בחוויות חיוביות ובריגושים, וכמעט שלא ייתקל בחוסר הנאה מאחד הצדדים. יש הרבה להט באהבה רומנטית, וכפי שכנה את זה המשורר הדגול, ולעניות דעתי אין מתאים מפסוק זה בכדי לתאר אהבה זו, “מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה¹⁰”.

הציבור הדתי-לאומי ויחסו לאהבות השונות

אצל חלק ניכר מהציבור הדתי לאומי, ישנה חשיפה רחבה לתרבות המערב. חשיפה זו משפיעה על תחומים רבים איתם האדם הדתי מתמודד. תחום נרחב במיוחד אליו “פלשה” התרבות המערבית הוא הזוגיות. ציבור זה נחשף באופן ניכר לזוגיות חילונית, זוגיות מעט שונה מזו שהורגל אליה. בזוגיות החילונית, הרומנטיקה באה לידי ביטוי בצורה חזקה ביותר.

¹⁰ שיר השירים פרק ח'.

מחד גיסא, רומנטיקה זו משפיעה גם על אופי הזוגיות של הזוג הדתי-לאומי. מאידך, הזוגיות הדתית לאומית מושתתת על ערכי הכבוד והדאגה. זוגות דתיים נחשפים, בין אם זה בקהילה שלהם, בין אם זה מהוריהם, לקשר מיוחד יותר. לאחר שהבחנו בין סוגי האהבה, ננסה לדון בהבדלים בין האהבה הרומנטית לבין האהבה כדאגה. בנוסף, נציע אופן בו שתיהן מתיישבות אצל האדם המאמין.

העדפת אהבה כדאגה על אהבה רומנטית, האמנם?

בקרב הציבור הדתי, דגם האהבה הרווח הוא אהבה מתוך דאגה, ולכך מספר סיבות. ראשית, מדובר על **תרבות שאופייה** הינו מוסרי-נורמטיבי. ישנם מספר מקורות המראים באופן מוחץ את חשיבות המוסר על פי היהדות. דוגמה לכך אנו מוצאים במשנה המפורסמת במסכת אבות:

רבי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ. אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֵין תּוֹרָה.¹¹

מקור נוסף, הרואה במוסריות האדם חלק חשוב מחייו, לקוח ממדרש רבה, בו מוזכרת דרך ארץ כבסיס וכדבר הקודם לתורה:

”דאמר רבי ישמעאל בר רב נחמן: עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה, הדא הוא דכתיב [=זהו שכתוב] ”לשמור את דרך עץ החיים” (בראשית ג). ”דרך” - זו דרך ארץ ואחר כך ”עץ החיים” - זו תורה.”¹²

הדת היהודית מעמידה את הזולת במרכז, ומבקשת ליצור איזונים נורמטיביים בין האינטרסים השונים של הפרטים בחברה. קשה ליצור קשר זוגי בו המוקד הוא אחד מבני הזוג. באהבה מתוך כבוד ודאגה, בה כל צד מנסה להתקרב לשני, ניתן בקלות לבנות קשר יעיל שרק יתעצם בחלוף הזמן.

הסיבה השנייה (ולענ”ד העיקרית) להעדפת האהבה מתוך דאגה ביהדות, היא **היציבות**. באהבה רומנטית יש עליות ומורדות, שעליהן מבוסס הקשר. ברוב הפעמים המצב הוא שהאהבה ”נמצאת על הגל”, כלומר, אין הרבה מצבי דכדוך. דבר זה, בעיני, אינו משקף בצורה נכונה את החיים הזוגיים, כיוון שבאהבה רומנטית החוויות, ההנאות והאנני’ נמצאים במרכז. חשוב לדעת כי בסופו של דבר השגרה היא אפורה, סיופית ולא שופעת עליות חדות. הדוגמא לשגרתיות היא היום שלמחרת החתונה. לאחר היום הכי לא שגרתית, החתן חוזר לביתו ועושה

¹¹ אבות פרק ג' משנה יז'.

¹² מדרש רבה – מדרש רבה ויקרא פרשה ט פסקה ג, וכן פרשה לה, פסקה ו.

כלים' כי אין מי שיעשה זאת בשבילו. האהבה מתוך הדאגה לאחר, אינה מבוססת ברובה על עליות ומורדות, היא מודעת ל"חוסר" שיש בזוגיות. מודעות זו וכן הרצון להתקרב לצד השני, יוצרים קשר יציב יותר. באהבה רומנטית ישנו חשש, שברגע שההרגשה המיוחדת תתפוגג לאט (וזה יקרה), הרצון יהיה לחפש אותו שוב, את אותו רגש זוהר שהיה נפוץ אז, בתקופת הנעורים.

למרות ההעדפה הטבעית של הציבור הדתי-לאומי לקשר זוגי המבוסס על דאגה על פני הקשר הרומנטי, הימצאותו של הציבור הדתי-לאומי במרחב שמקדש את הרומנטיקה ומבוסס על תודעת התרבות המערבית-חילונית לא מאפשרת לו לחמוק מחיפוש אחר ערכים רומנטיים בקשריו הזוגיים. ניגוד זה, שבין התרבות הרומנטית והסוערת לבין היהדות 'חמורת הסבר', לופת את האדם הדתי ומחייב אותו לעצב מודל זוגי חדש, שיענה על צרכיו המשלבים קודש וחול, הוליווד והר סיני.

שילוב האהבות ודקדוק השוני ביניהן

ברצוני להעמיק עוד בסתירות שבין שתי התפיסות השונות של האהבה שראינו. התפיסה הראשונה, אותה כיניתי 'אהבה כדאגה', יוצרת זיקה עמוקה בין **האהבה** לבין **הסבל**. האהבה מובנת כנכונות לראות את סבלו, קשייו ומצוקותיו של בן הזוג, ומוכנות לסבול ולשלם על כך מחיר. אהבה כדאגה נבחנת דווקא ברגעי קושי ומשבר התובעים מהאוהבים מסירות. לעומתה, האהבה הרומנטית יוצרת זיקה בין **האהבה** לבין **ההנאה**. הרומנטיקה – כפי שהיא נחווית כיום – היא מעין חיפוש מתמיד אחר ריגושים, סיפוקים ועניין.

לזיקה בין האהבה לבין הסבל ישנם שורשים עמוקים בתנ"ך ובתודעה הדתית היהודית בכלל. האוהבים הגדולים היו אלו שהיו מוכנים (ושנתבעו) להקריב קרבנות למען אהבתם. יעקב אבינו הוא הדוגמא הבולטת לכך, במוכנותו לעבוד שבע שנים בשביל רחל.

החשש העמוק מפני הרומנטיקה נובע מהניכור ההולך וגובר שהיא יוצרת בין בני אדם דווקא משום שהיא אינה מוכנה לקבל את השבריריות האנושית ואת עובדת

הסבל¹³. לעניות דעתי, החולשות האנושיות, הצד הטרגי שבחינו, יכולים להוות מבוא לאהבה והתקשרות לא פחות מאשר השרמנטיות, היופי הנוצץ והדימוי המצליחני. הוויכוח הוא בשאלה הקריטית: האם גם חיים שיש בהם לא מעט קושי, סבל ואפרוריות יכולים להיות חיים של משמעות לא פחות (ואולי אף יותר) מחיים של 'אושר ועושר'. בעיני, זקוקה לא רק האהבה הרומנטית לגאולה (כנגד קו 'שמרני' של רבנים שונים הדוחים אותה), אלא גם אהבת הדאגה זקוקה לכך.

האיחוד שבין סוגי האהבות

"נגילה ונשמחה בכך, תמן תנינן: נשא אדם אישה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה - אינו רשאי ליבטל. אמר רבי אידי: מעשה באישה אחת בצידן ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה. אתון גבי ר' שמעון בן יוחאי, בעיין למשתבא דין מדין. אמר להון: חייכון, כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה. הלכו בדרכיו ועשו לעצמן יום טוב ועשו סעודה גדולה, ושפרתו יותר מדאי. כיון שנתיישרה דעתו עליו, אמר לה: בתי, ראי כל חפץ טוב שיש לי בבית וטלי אותו ולכי לבית אביך. מה עשתה היא? לאחר שישן רמזה לעבדיה ולשפחותיה ואמרה להם: שאוהו במטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא. בחצי הלילה ננער משנתיה. כיון דפג חמריה, אמר לה: בתי, היכן אני נתון? אמרה ליה: בבית אבא. אמר לה: מה לי לבית אביך? אמרה ליה: ולא כך אמרת לי בערב: כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך? אין חפץ¹⁴ טוב לי בעולם יותר ממך! הלכו להם אצל רבי שמעון בן יוחאי ועמד והתפלל עליהם, ונפקדו".

(שיר השירים רבה, א', לא')

הסיפור משמעותי עבורנו בשלב זה כיוון שהוא טומן בחובו שילוב הנותן ביטוי לסוגים שונים של אהבה. מצד אחד, בולטת מאוד בסיפור נקודת הרומנטיקה הייחודית, ומצד שני ניתן לראות כאן את האהבה הנובעת מדאגה. דאגה המופיעה, בצורה הבולטת ביותר, בהצהרת הגבר שברצונו לתת לאשתו כל דבר אשר תחפץ לפני עזיבתה.

בעיני, זה הדגם שלאורו יש ללכת, אהבה שהרגש בה עצום למרות הקשיים שיהיו בחיי הזוגיות. דמיינו סיטואציה בה הזוג לא מצליח להביא ילדים לעולם. כמה

¹³ עובדה זו, הרואה באהבה מודל ואידיאל שלא פסק במשך הדורות, משמעותית יתר על המידה בזמן שאנשים דתיים, ובתוכם רבנים, מנסים לדחות את המקום הרומנטי ואת יחס הכבוד בזוגיות. הכבוד והדאגה ארוגים עמוק בתוך החיים הדתיים וחובת שמירתם לא פחותה מצווים אחרים כגון אהבת ה', שמירת מצוות, דבקות, ברית וכו'.

¹⁴ שמעתי מידידי ורעי לספסל בית המדרש, אריאל שוורץ, שהמילה "חפץ" יכולה להיות מפורשת במשמעות של דבר דומם, או במשמעות של רצון. שני הפירושים למילה מסתדרים 'כפתור ופרח' עם הסיפור.

תסכול יכול לנבוע מכך. כמה מריבות יכולות להיווצר עקב הנושא הרגיש. אולם, הסיפור מתאר דווקא את החוסן שמראה לנו הזוג, את הרצון להתעקש ולא להתייאש. אני מתרגש כל פעם מחדש לקרוא את הסיפור הזה, כי זוג זה מסמל את הזוגיות האמתית, הזוגיות המתגרת והלא פשוטה, השואפת להתקדם ביחד. עלינו ללמוד הרבה מסיפור זה. ללמוד על כך שאפשר להעצים את הרגשות ברבות השנים, ולהמשיך להאמין שעוד קיימת רומנטיקה במובנה הפשוט, היפה והטוב של המילה. כי באהבה אמתית קיימת רומנטיקה אחרת, אשר אינה נחלשת בעקבות שינויים חיצוניים המתרחשים עם השנים, אלא מתמידה ומתמשכת ואף גוברת בחלוף הזמן. אהבה אמתית הרי היא נבנית עם הזמן, לאט לאט, ומתחזקת ככל שהקשר מתחזק על ידי המעשים והיחס ההדדי. הסיפור נקטע בנקודה בה הזוג מתבשר כי האישה נושאת בקרבה פרי בטן, אך בטוחני שיש המשך עוד יותר טוב לסיפור. אני משוכנע שהמשך הסיפור הוא שאהבתם, לאור משבר זה, רק הלכה והתעצמה ברבות השנים וחזקה את ידם יותר.

יש בי אהבה והיא תנצח

בפתח המאמר נגעתי במתח הקיים בין הרצון להתקדמות אישית לבין הרצון לחיי זוגיות המושתתת על ברית. בהמשך, הצגתי את שני סוגי האהבה הנובעים ממתח זה: האהבה ממקום של דאגה והאהבה הרומנטית. הנקודה הבולטת היא, שהאדם בציבור הדתי לאומי יכול למצוא עצמו קרוע בין שני סוגי אהבות אלה. מהלך נוסף ועיקרי מבחינתי, היה הצגת יתרונם וחסרונם של סוגי האהבות וכן דגם אחד מושלם של אהבה. הדגם נותן מקום לאהבה הרומנטית, בה הרגש בא לידי ביטוי במספר אופנים, ומאידך, האהבה כדאגה הנמצאת תמיד כתשתית לקשר, כמגמה השומרת על היציבות.

המסירות, הכבוד, ההתקדמות, הרציונאליות והרומנטיקה הינם ערכים המתנגשים זה עם זה באופן תדיר. עלינו ללמוד להכיל את הסתירות שיש בין מושגים אלו, וכיצד לגשר ביניהם ואף לצמוח מתוכם. היכולת לשאוף לקדושה מצד אחד אך גם לנורמליות מצד שני, להציב כמטרה את "והיו לבשר אחד" אך יחד עם זאת לכבד את האינדיבידואליות, עשויה להעצים ולהעמיק את המפגש בין אלוקים ואדם.